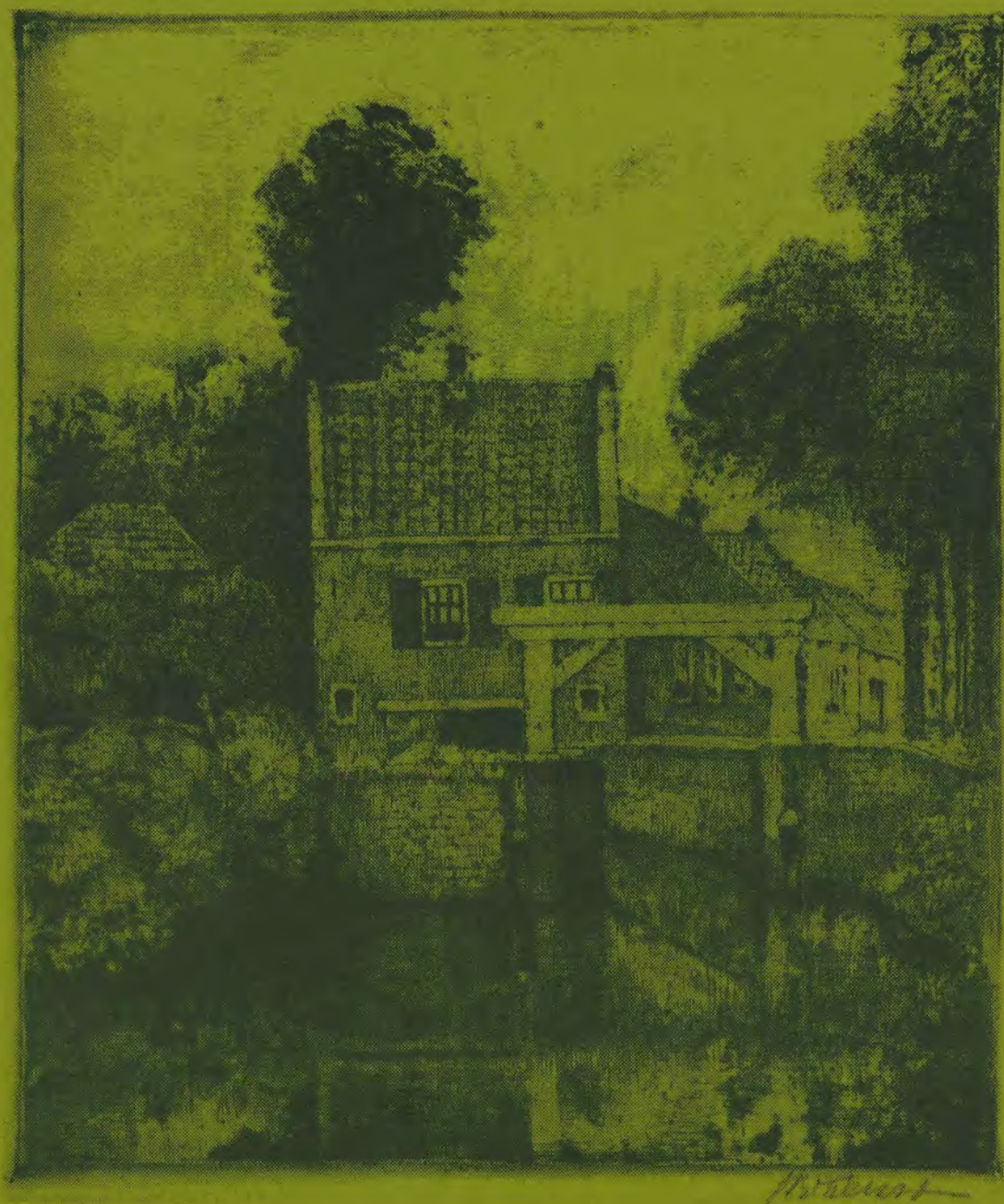

Historische Krings Maarssen

VOOR AL UW TRANSPORTEN

**INTERNATIONAAL TRANSPORT-
EN LIJNDIENSTBEDRIJF**

H. van Elst & Zoon

**DIEPENDAALSEDIJK 10 MAARSSEN
TEL. 1298**

Orgaan van de „Historische Kring Maarssen”

(Opgericht 11 sept. 1972, goedgekeurd bij k. b. van 25 april 1973)

Bestuur

Drs. D. Dekker, voorzitter
J. H. Sagel, secretaris
Schokkingstraat 17, Maarssen
Tel. : 03465-61457
N. van Tricht, penningmeester
giro: 2907376

Mevr. A. H. Hogenhout-Hofman
Mevr. S. W. Talen-Stooker
A. de Zwart
Mevr. J. G. Zwijs-Brink

Redactie

J. N. Servaas, D. Dekker en A. de Zwart
Redactie-administratie: J. F. Besier, Kemperstraat 2, Maarssen.

De inwoners van Maarssen in 1815 en 1850

Met behulp van de beschikbare gegevens uit het Maarssense gemeentearchief is het mogelijk een vrij nauwkeurig beeld te geven van de beroepsbevolking van Maarssen in 1815 en 1850. Statistische gegevens verstrekken ons informatie over de samenstelling van de gezinnen, de huizen die ze bewoonden, de godsdienst die ze al of niet beleden, hun armoede en hun welstand. Vergelijking tussen de gegevens van 1815 en 1850 maakt ons duidelijk, dat het aantal Joodse inwoners in 35 jaar sterk teruggelopen was. Waren er in 1815 nog 90 Hoogduitse Joden en 8 Portugese Joden, in 1850 geeft de officiële registratie aan dat er geen Portugese Joden meer in Maarssen woonden en dat het aantal Hoogduitse Joden verminderd was tot 30. Die vermindering had tot gevolg, dat de Portugese synagoge in de Breedstraat in 1839 werd afgebroken. De Hoogduitse synagoge stond op het grondgebied van Maarsseveen op de Diependaalsedijk en hield stand tot 1927.

Maarsseveen blijft echter buiten beschouwing; we houden ons aan de grenzen van de gemeente Maarssen, waar - in 1850 - het aantal gezinnen 333 was, die in 314 woon- den en wel op:

de Daalschendijk (nu Binnenweg en Straatweg tot de A. C. F.)	30 gezinnen
Straatweg (tot de Oliphant)	34 gezinnen (33 huizen)
Kerkhof (omgeving Hervormde kerk)	15 gezinnen (14 huizen)
Kerkweg (omgeving Harmonie)	4 gezinnen
Bolensteinschendijk (met stegen)	34 gezinnen (31 huizen)
Breedstraat	10 gezinnen (11 huizen)
Schippersgracht	18 gezinnen (15 huizen)
Vechthrug	1 gezin
Kaatsbaan (Zuidzijde)	8 gezinnen (7 huizen)
Aan de Vecht (Langebracht met de Egmondsteeg	70 gezinnen (63 huizen)
Stokmanssteeg	14 gezinnen
Diependaalschendijk (Nassaustraat vanaf Kaatsbaan tot sluisje)	28 gezinnen
Van Erkomsteeg	5 gezinnen

Oude Buurt (Witte Buurt)	24 gezinnen (22 huizen)
Schoutensteeg	7 gezinnen
Maarsseveense Grachtje	8 gezinnen
Zandweg en de huizen bij de steenovens	22 gezinnen

N. B. Herengracht en Noordzijde Kaatsbaan lagen in Maarsseveen.

Het aantal kleine huisjes is relatief erg groot. Onwaarschijnlijk groot is het aantal van 22 in de Oude Buurt; waarschijnlijk zijn de huisjes aan de overzijde van de Achterstraat, ter hoogte van de firma van Waaij, welke omstreeks 1950 afgebroken zijn, daar bij gerekend. De Egmondsteeg, ook genoemd Kromme Elleboogsteeg, liep van de Nassaustraat 89 naar Langegracht 24. De Van Erkomsteeg was een doodlopende steeg, die bij schoenenmagazijn Markenhof in de Nassaustraat richting Langegracht liep. Beide stegen zijn nu afgesloten.

DE WERKENDE VROUWEN

Op de lijsten van 1815 zijn de beroepen minder gespecificeerd aangegeven dan op die van 1850. Een goede vergelijking is dus niet mogelijk.

Het voornaamste vrouwelijke beroep was in beide perioden helpster in de huishouding van welgestelden.

In 1815 duidt men dat beroep aan met:

Dienstboden - aantal 58 en werkboden - aantal 27

In 1850 spreekt men van:

Dienstmeyden - aantal 65, boeremeyden - aantal 7 en werksters - aantal 18

In 1815 waren er in 37 van de 267 gezinnen dienstboden werkzaam. In drie van die 37 gezinnen was er voor vier dienstboden werk, in één gezin zelfs voor vijf. In 1815 staan 7 vrouwen geregistreerd als naaisters en 4 als turfvlusters (zie jaargang 4, nr. 2, pag. 40). We moeten aannemen dat de registratie onvolledig was, of dat, gelet op de langere lijst van 1850, er in een tijdsverloop van 35 jaar inderdaad meer ruimte was gekomen voor de vrouw in het arbeidsproces. Of was die ruimte maar schijn en werd de werkgelegenheid voor vrouwen door incidentele omstandigheden geschapen? Zie hier de registratie van 1850 in alfabetische volgorde:

Breisters	1	Naaisters	17, waarvan 1
Boeremeyden	7	jonger dan 16 jaar	
Dienstmeyden	65, waarvan	Panovenwerksters	4
2 jonger dan 16 jaar		Secondantes	2 (onderwijzeressen op de kostschool voor meisjes)
Gouvernantes	2	Veehoudsters	4 (er waren 16 veehouders en landbouwers)
Inlandse kramers	1	Wasvrouwen	5
Koopvrouw	1	Werksters	18
Kosteresse	1	Winkeliersters	8 (er waren 6 winkeliers)
Kostschoolhouderesse	1	Zetster der kerkstoven	1
Modemaaksters	4		
Minnen	2		

De meeste beroepen waren specifiek vrouwelijk, zoals min(ne), waarvoor Van Dale (1924) aangeeft: "vrouw die zich met moederlijke zorg voor eens anders klein kind belast, inzonderheid die het zoogt. Een gezonde min gevraagd".

Slechts bij een van de niet specifiek vrouwelijke beroepen waren de vrouwen in de meerderheid: winkeliers 8 vrouwen en 6 mannen. Hoe de bezoldiging van de panovenwerksters was t. o. v. de panovenwerkers werden we niet gewaar.

Het arbeidsveld van de vrouw was niet groot. Van vrouwenbeweging was nog nauwelijks sprake. De veelbesproken brochure van "het Nut van het Algemeen" van Dr S. Piccardt: "Moet de werkzaamheid der vrouw worden uitgebreid?" werd pas in 1865 geschreven. Wanneer we weten dat er in 1815 77 weduwen waren en 211 ongehuwde vrouwen op een totaal van 524 vrouwen boven de 16 jaar, dan mogen we aannemen dat het werken op de panoven als wasvrouw of als werkster bittere noodzaak was om niet te verhongeren. Aan gedachten over een waardige plaats voor de vrouw in de maatschappij kwam men niet toe.

DE MANNELIJKE BEROEPSBEVOLKING IN MAARSEN IN 1815

Op een van de staten van 1815 troffen we de volgende opsomming van beroepen in Maarssen aan:

1 Dominee	1 Bleker	1 Wagenmaker
1 Pastoor	12 Winkeliers	3 Kappers en Haarsnijders
1 Dokter	8 Schoenmakers	2 Huisbedienden
1 Voorzanger	15 Landlieden	21 Kooplieden
1 Notaris	7 Tappers	2 Schilders
2 Schoolmeesters	3 Chirurgijs	7 Schilderknechts
17 Renteniers!!	3 Klompenmakers	3 Metselaars
1 Horlogemaker	4 Turfdragers	8 Metselaarsknechts
9 Kleermakers	4 Timmerbazen	2 Smids
6 Schippers	12 Timmerknechts	6 Vleeshouwers
5 Knechts	12 Tuinmannen	1 Spinbaas
1 Brouwer	66 Daghuurders	

Wat natuurlijk onmiddellijk opvalt zijn de grote aantallen schoenmakers en kleermakers: acht en negen op een bevolking van 1357 zielen. In 1850, als het aantal inwoners is toegenomen tot 1563, zijn die aantallen zelfs twaalf en tien. Hoe kan het ook anders, vroeger bestond er geen confectie, elke schoen werd naar maat gemaakt. Het maatsokje was een van de voornaamste attributen van de schoenmaker. De schoenmakersbazen en -knechten in 1815 waren: Jan Tiers en zijn knecht Lammert Holert, Arend Bambergen, Dirk van der Donk en zijn knecht Jan van der Vliet, Willem Boot met knecht Hendrik Kluzen, Gerrit Beenen, Dirk van der Horst, H. Hageman en Jan Ros. Echte Maarssense namen die we een eeuw later in andere beroepen weer tegenkomen.

Ook de kleermakers liepen met negen man elkaar heus niet in de weg. Ze deden naar huidige begrippen hun werk met bescheiden middelen. De naaimachine werd eerst in 1845 uitgevonden en de invoering daarvan werd pas versneld toen bleek dat de naaimachine voor het vervaardigen van militaire kleding zeer voordelig bleek.

De namen van de Maarssense kleermakers in 1815 waren: Hendrik Boegborg, A. Wiesman, Hendrik Tiers, Dirk Tiers, H. Westing, T. Heijmans, A. Smit, J. Smit en P. Schot.

Het is natuurlijk mogelijk dat omstreeks 1815 in Maarssen en omgeving linnen geweven werd, dat ruw, d. i. ongebleekt, werd verkocht aan de bleker, die het linnen na de melkzuurbehandeling doorverkocht aan kooplieden. Maar meer waarschijnlijk is, dat de Maarssense blekers een kleebleekbedrijf hadden en die o. a. de was behandelde van de bewoners van de vele buitenplaatsen. De wasvrouwen in zo'n bedrijf spoelden het goed op, waarna het op de velden werd uitgelegd om te bleken. Het werd dan nog eens met helder water begoten. Aan de sloten rondom zo'n blekerij werd grote zorg besteed om over helder water te kunnen beschikken. De hoofdafvoersloot van een blekerij noemde men "de stinker". Oudere Maarssenaars herinneren zich nog de stinksloot die bij de blekerij achter de nieuwbouw van de huidige Nassaustraat liep.

De wevers, die in 1850 wel afzonderlijk genoemd worden, moet men in 1815 zoeken onder de daghuurders. Ze werkten op de tapijtfabriek, het vloerkledenbedrijf.

Bij de opgave van het aantal bedrijven in 1808 in Maarssen staat:

"Een steenbakkerij, een spinfabriek om behoeftigen en kinderen van bedeelden aan werk en verdiensten te helpen waarbij thans ook de weverij van vloerkleden geëxerceerd wordt".

Uit deze opgave blijkt ook de betekenis van de vermelding van een spinbaas op de lijst van 1815 en die van spinders op de lijst van 1850: 1 van 10 tot 12 jaar; 2 van 12 tot 16 jaar en 3 spinders boven de 16 jaar.

DE TAPPERS

Het aantal tappers, 7 in 1815 en 9 in 1850 is niet gering op een bevolking van 1400 zielen. Tappers zijn verkopers van bier, wijn en sterke drank voor gebruik ter plaatse. Als men bij een van de tappers niet gewent was, als de tapper je liever zag gaan dan komen, dan was je daar niet getapt. Zo'n bejegening was in Maarssen

niet erg, je kon op vele plaatsen terecht!

In 1850 was een van de tappers tevens sluiswachter, een ander klompenmaker, weer een ander metselaar, dan was er nog een tapper-stalhouder, een tapper-koopman en een tapper-wever. Bovendien was er nog een slijter in dranken, die zijn dranken niet per glaasje of glas verkocht, maar voor gebruik elders en dat betekent in de meeste gevallen bij de koper thuis.

Alvorens de beroepenlijst te geven van 1850, geven we eerst nog namen van Maars-senaars en hun beroep uit 1815.

Schilders: C. Houtman en zoon Hendrik, Reynier van den Berg, J. Willigenburg, Nicolaas Beenen, Piet Visscher, David Ruaris, Jan van Doorn en Pieter Nimwegen. Bakkers: Hendrik Petersen en A. Lettinck.

Metselaars: Jan Lancee, Van Nieuwenhuijzen en Jan van Straaten;

Gerardus Kriekus en Annus van der Sluis deden dienst als opperman bij de metse-laars. De namen van de timmerlieden:

J. Dolmans, Jan Broekman, C. de Meij, Gijs Portengen, Willem Broers, Hendrik van Eyk, Willem de Wit, Gerrit Hollenbroek, Willem van Beek, Arnoldus de Haas, Jan Broers, Hendrik Henke, C. Galekop, Dirk van Hulst (tevens scheepmaker), G. v. Hulst en H. van Hulst. Onder de vele genoemde werklieden (daghuurders) werken er dertig in tuinen en op Heerenplaatsen. Sommige worden tuinmansbaas genoemd, zoals C. Hofman, Arie Klarenbeek, Roelof Goskes, Hendrik Kroon, Gijs Vermaak, Gerrit Kok, Can Scherpenzeel.

Gijs Broeke is watermolenaar van de kleine molens.

Antoon, Ceas en Claas Tukker en Doris Schoonhoven werken op de steenhoven (met een h). Jan Kooijman is werkman en molenaar van de watermolen.

Annus Tukker, B. Verkroost, G. Oosterom, Willem Klarenbeek, Dirk Stooker, Willem Dolman, Jacob Vreedendaal en Annus van Ee zijn werkman in alle werken.

DE BEROEPENLIJST VAN 1850 VAN MANNEN IN MAARSSSEN

Azijsfabrikant	1	behangen	3	Rijtuigfabrikant	1
Apothecar	2	Kamerbehangen-		Steenbakker	1
Aanspreker	1	en Zadelmaker	1	Steenovenbaas	1
Arbeiders	100	Kommies 2e Kl.	1	Steenovenwerkers	8
Burgemeester	1	Kleermakers	10	Slachters	8
Baardscheerder	1	Koetsiers	2	Slijter in dranken	1
Broodbakkers	9	Klompenmakers	2	Scheepstimmer-	
Boekhandelaar	1	Koperslager	1	lieden	2
Boekbinders	2	Kooplieden	9	Schippers	13
Boekhouder	1	Kapelaan	1	Schulders	23
Bleekers	3	Kantonrechter	1	Schoenmakers	12
Boerenknechts	15	Kopergieters	3	Schoorsteenveger	1
Beambte aan de		Logementhouders	2	Smids	15
Spoorweg	1	Loodgieters	2	Spinders	6
Dominé	1	Machinist	1	Spoorwegwachters	3
Draaijer	1	Med. Doctor	1	Schaapherder	1
Dienstknachts	7	Molenmaker/		Schaarslijper	1
Genees-, heel-		scheepstimmerman	1	Tolgaarder	
vroedmeester	1	Muziekmeesters	2	Vechtbrug	1
Genees-Heel-		Metselaars	22	Tappers	9
meester	1	Notaris	1	Tuinlieden	11
Gerechtsdienaar	1	Notaris-klerk	1	Tuinknechts	9
Griffier bij het		Ontvanger b/d		Veehouders-	
Gerecht	1	Registratie	1	Landbouwers	16
Horlogemakers	2	Onderwijzers	2	Wevers	8
Hulstimmer-		Opziener der		Winkelbedienden	3
lieden	16	Rijnspoorweg	1	Winkeliers	6
Inlandsche		Poeliers	2	Watermolenaars	2
Kramers	3	Pannenbakkers	2	Wagenmakers	10
Kulper	1	Panovenwerkers	10	Wildjager	1
Kantoorbedienden	2	Pastoor	1	Werklieden	12
Kamer. Ledikant-		Rijkstolgaarder	1	Veldwachter	1

KINDERARBEID

Geregistreerd staan:

1 spinder van 10-12 jaar	1 panovenwerker	idem
1 arbeider van 12-16 jaar	2 schilders	idem
1 broodbakker van 12-16 jaar	2 schoenmakers	idem
2 dienstknechts idem	2 smidsleerlingen	idem
2 dienstmeisjes idem	2 spinders	idem
2 kopergieters idem	1 tuinknecht	idem
2 metselaars idem	3 wevers	idem
1 molenaarsleerling idem	3 wagenmakers	idem

De rijtuigfabrikant is G. Soeders (zie jg. 4, no. 4, blz. 77). Daar schreven we dat minstens honderd ambachtslieden werkzaam waren op de Koninklijke Rijtuigfabriek in Maarssen. Deze lijst, waarop arbeiders en werklieden afzonderlijk genoemd worden, bevestigt een en ander. Bovendien mogen we veronderstellen, dat de 2 kantoorbedienden en de boekhouder, genoemd op de lijst, eveneens werkzaam waren op de rijtuigfabriek, welke, omstreeks 1865, door concurrentie gedwongen, verhuisde naar Groningen. De opziener van de Rijnspoorwegen, de beambte aan de spoorweg en de drie spoorwegwachters woonden in 1850 pas kort in Maarssen. De Nederlandse Rijnspoorwegmaatschappij opende de lijn Amsterdam-Utrecht in 1843. In 1845 werd dit traject verlengd tot Arnhem.

DE HEELMEESTERS

Verwarring stichten de namen: heelmeesters, medicinae-doctor, genees-heelmeester, apothecars en chirurgijns (zie ook lijst 1815). Toch was er sinds 1818, toen de wet welke de uitoefening van de geneeskunst regelde, van kracht werd, iets meer duidelijkheid gekomen. De doctoraten in de Genees-, Heel- en Verloskunde werden verkregen aan de Hogescholen. Zij gaven de bevoegdheid tot het uitoefenen van praktijk. Maar tot 1865 werden de getuigschriften voor stad, plattelands- of scheepsheelmeester, vroedmeester, apotheker, vroedvrouw en oogmeester uitgereikt door de provinciale commissies van toezicht. Als men bedenkt, dat een groot aantal leden van die commissies geen enkel geneeskundig of ander wetenschappelijk onderwijs hadden genoten, dan is het niet vreemd, dat je ook in het Maarssense archief heel wat geharrewar tegenkomt over die getuigschriften.

De commissies konden ook niet eisen, dat de kandidaat-heelmeesters aan een of andere inrichting geneeskundig onderricht hadden gehad. Slechts van de medicinae doctors wist men zeker, dat zij een degelijke opleiding hadden.

De drie chirurgijns, genoemd op de lijst van 1815, waren naar achttiende eeuwse begrippen de minderen van "de Dokter" die ook op de lijst voorkomt.

In de achttiende eeuw hadden ze als nevenberoep een examen met goed gevolg af te leggen in het aderlaten. Of de drie kappers van de lijst van 1815 dezelfde heren zijn die als chirurgijn te boek staan, is ons niet bekend.

In de volgende aflevering hopen we de overige gegevens, welke de onderhavige archiefstukken ons verstrekten, te verwerken.

Dick Dekker.

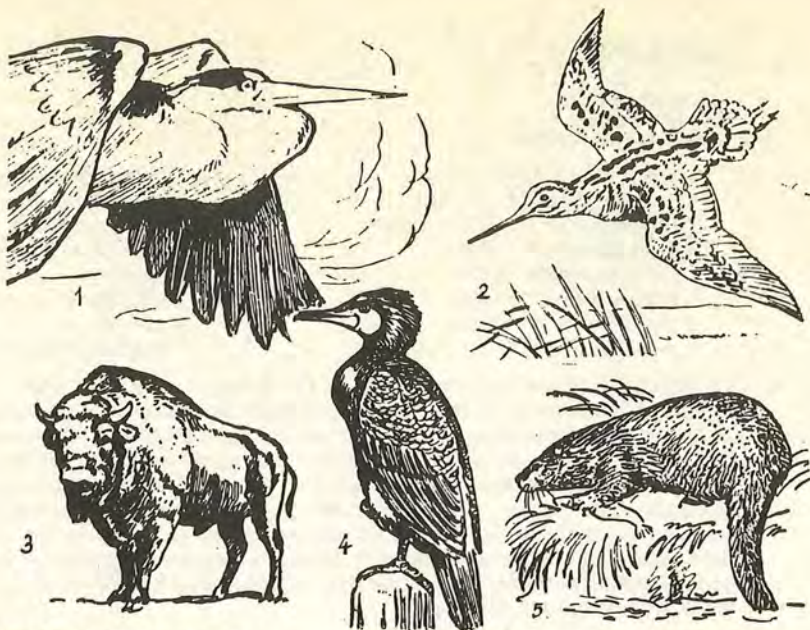
Vers uit de veenkuip

"Vers uit de veenkuip"... Het klinkt als de kreet van een vroegere viskoopman of visvrouw. Met de "veenkuip" bedoelen we hier de gezamenlijke veenplassen, oostelijk van de Vecht gelegen in het oude land. De zoet-watervissen vormden voorheen een ekono-

misch goed: ze boden eerst de oorspronkelijke bewoners van de Vechtstreek een uitstekend voedsel, daarna de broodvisser op de Vecht en de veenplassen een bestaan. De vissers waren tegelijk jager: eenden, ganzen, fazanten en talrijke vogels kwamen

Dieren van
eertijds en
nu:

1. Blauwe reiger,
2. Watersnip,
3. Wisentstier,
4. Aalscholver,
5. Visotter.

in grote getalen op of bij het viswater voor. Ook meerkoet, reiger en zwaan - druk bejaagde vogels die men opat - haas, ree en otter zijn hier vanouds bekend. Ten tijde van de Romeinen treffen we in het veenmoeras zelfs een zeer indrukwekkende fauna aan...

Niet uit weelde, maar van de honger

Het is met de jagers en de vissers gegaan als met de katten: die vangen muizen nu uit weelde, maar vroeger van de honger. Zo werd in de eerste eeuwen van de jaartelling in onze streek zeker al gejaagd en gevisd. De nog zeer primitieve landbouw op de oevers van de Vecht leverde te weinig op, jacht en visserij bleven ter aanvulling hard nodig. Gedurende de eerste 1000 jaar na de jaartelling gaf het veenmoeras nog een soort paradijselijk beeld te zien. Dr E. M. van Zinderen Bakker schrijft in *De West-Nederlandsche veenplassen*", als hij het heeft over de toestand ongeveer in het jaar 1000: "Moerasbosschen van wilgen en elzen moeten er veel geweest zijn en op de hogere gedeelten stond zwaarder hout, de zogenaamde Reigerbosschen, die nog ten Westen van Gouda, ten Zuiden van Leiden en bij Amsterdam vele eeuwen stand hielden. Oude plaatsnamen als Berkhout, Aartswoud, Hazerswoude, Berkenrode en ook Abkoude herinneren aan deze bosschen. Deze wildernissen boden een schuilplaats aan het vrij talrijke wild, waarvan wij alleen de laatste kudden

van oerossen noemen. In de stroomen bouwden de bevers hun burchten en verhoogden door de afdamming van de waterlopen plaatselijk den waterstand. Slechts hier en daar aan de rivieren en meren vonden we aanvankelijk nederzettingen van visschers en jagers...."

Aan het begin van de jaartelling leefden er op de hogere gedeelten van het veenmoeras behalve de oeros ook wisent, beer en ree. Een bosdier waarop de Germanen druk jaagden was het wilde zwijn. De wolf hield zich zowel in de bossen op de zandgronden als in die van het veenmoeras op. De eland is een typisch op het veenmoeras ingesteld dier en kwam in ons land zelfs veel voor. Hij was een fel begeerde - op drijfjachten gevangen - buit en om het wildbraad en om de waardevolle huid. Een tweede groep is het jaagbaar klein wild in het moeras, zoals het haas. Konijn, vos en das kwamen niet voor: dat zijn holbewoners en de veenbodem leent zich niet voor het graven van holen. Weer een andere groep is het roofwild met als vertegenwoordigers otter, hermelijn en wezel. De jagers besteedden er destijds niet veel aandacht aan: er was genoeg ander, voor hen aantrekkelijker buit. Aan vliegend wild evenmin gebrek: In het veenmoeras leefden of broedden onder meer korhoen, reiger, kraanvogel, ooievaar, zwaan, eend en grote en kleine trappans.

In *"Jacht-bedrijf"*, een manuscript uit 1635, staat bijvoorbeeld te lezen, dat het verboden was de - ook nu zeer zeldzame - grote trap-

gans te schieten "omdatse eertijts hier in de wilde veenen plachten te voeden en te broeden maer 't sedert de landen soo gepopuleert zijn, blijven daer geene meer, maer keeren met d'andere vogelen Oostwaerts aan. Dese zijn de grootste de arghste ende oock de slimste vande drie (de beide andere zijn rotgans en brandgans) om te schieten vermits als 't wild altoos een op eenen voet op de wacht sal staen, en soo haest ijmandt verneemt, d'andere waerschouwen en deurgaan" 1).

De vissen

Voorts de trek- en de standvissen. Trekvissen zwemmen tegen de paaitijd vanuit de zee - de Noordzee in dit geval - de rivier op. Ze veranderen dan van element: van het zoute water naar het zoete en na de voortplanting omgekeerd; behalve de paling die vanuit het zoete water naar de Sargassozee trekt om te paaien.

De vissers hadden het vooral op de trekvis- sen gemunt. Hun leven werd dan ook voor een groot deel door de trek- en paaitijd van de vissen bepaald. Soorten: zalm, elft, flint, zeeforel, houting, prik en paling. Zo er al steur, ook een trekvis, in de Vecht heeft gepaaid - hetgeen we kunnen vermoeden - is dat toch slechts tot enkele eeuwen na de ontginning geweest. Landontginning had als gevolg dat de paaiplaatsen van de steur - de grote gaten in de natuurlijke oeverwallen, waar de invloed van eb en vloed nog juist merkbaar was - verdwenen. Aanvankelijk volksvoedsel was de steur in de veertiende eeuw al een gedistingeerde hap voor de groten der aarde. In 1321 gaven de Utrechtse omheren - die zelfs zalm lieten staan - hun visrechten op de Lek in erfpacht voor twee levende steuren per jaar, samen 22 voet lang 2).

Tot de standvissen behoren; zeelt, alver, snoek, baars, brasem en witvis plus nog een aantal die in elk geval voor de latere beroepsvissers minder belangrijk waren, omdat ze toen minder werden gewaardeerd dan de trekvis.

Het jagen ging in technische zin na het begin van de jaartelling op de oude, beproefde manieren voort. Met speer en lans, pijl en boog en valkuilen werd het wild bejaagd. Bij het kleinere wild was het een kwestie van goed mikken. Voor de aanval op het grotere moest men bovendien een grote dosis moed bezitten. Honden joegen beer en wild rund op, de jagers doodden ze met steekwapens. Het buskruit en de eerste vormen van het geweer verschenen pas in de veertiende eeuw 1).

Wat de vistechniek betreft is er weinig nieuws onder de zon: behalve harpoenen, haken en teenhouten fuiken zijn er uit het stenen tijdperk al netten bekend, gevlochten uit boomwortels, repen wilgebast of dierenhuid, darmen, paardehaar of zelfs gesponnen garens, onderaan verzaard met stenen en aan de bovenkant drijvend gehouden met behulp van dennenhouten "dollen", vlotters dus; het principe van de zegen. De primitieve mens jaagde op zalm met speren en harpoenen... 2).

Jacht en visserij aan de elite

De komst van de Romeinen in onze landen heeft grote invloed gehad op het beschavingspeil van de bewoners. De cultuur rond de Middellandse zee was eeuwenoud, hier waren de toestanden nog zeer primitief. Door het contact met de Romeinen veranderde er veel van het oude.

Toch erkende het Romeinse recht - evenals dat van de Germanen - nog de vrijheid tot jagen voor iedereen. Het standpunt was dat het in vrijheid levende wild alleen tot eigendom kon worden door het te bemachtigen. In West-Europa - en tot op zekere hoogte ook hier - is de oorspronkelijke bevolking door de invloed van de beschaving zover gekultiveerd dat er eperzijs een elite stond die de macht uitoefende en anderzijds een massa die zich daarnaar richtte. Welnu, deze elite - die zich manifesteerde als de Frankische heersers en hun leenmannen - behield zich voortaan het recht van de jacht voor. Die ontwikkeling ging bij ons niet zo snel, omdat de Frankische macht maar geleidelijk doordrong. Het jachtregaal heeft zich later in de middeleeuwen ook in onze gewesten ontwikkeld en met sterke regionale verschillen. De oude Germaanse jachtvrijdom verdween ten gunste van de landsheer. De landsheer had het visrecht en het recht op het grof of edel wild: hert, ree en wild zwijn (in het algemeen) 3).

Het bisdom Utrecht

Willibrordus geldt als de eerste bisschop van Utrecht (695-739). Benoemd tot bisschop van de Friezen kreeg hij van de Frankische heerser de burcht Trajektum als zetel. Vaste zetel van het bisdom werd Utrecht eerst, toen Alberik I in 776 bisschop werd. Het bisdom had tegen het einde van de achtste eeuw al een groot deel van oostelijk Nederland in leen. Verschillende kerkelijke instanties kregen in dit leengebied allerlei rechten, waaronder het visrecht.

Gevist werd er toen op het Naardermeer, het Horstermeer en op de Vecht en zijn zij-

ri viertjes. De zeer oude "kerk van Sint Maarten", daaronder het bisdom te verstaan, bezat blijkens de goederenlijst van 777-866 recht op de volle opbrengst van de visserij met een tragel, dat is een zegen ofwel sleepnet en op de halve opbrengst van de overige visserij.

Ter verduidelijking: de zegen is een sleepnet waarmee zeer veel vis wordt gevangen. Men vist voor de wind, het net zachtjes voorttrekkend. Na verloop van tijd wordt het in een rondgaande beweging dichtgetrokken, waarbij de vis tenslotte terecht komt in de "kuil", een zakvormig gedeelte in het midden van het net. De rijkdommen van het bisdom strekten tot onderhoud van de bisschop en de kanunniken van de twee oudste Utrechtse kapittels: die van de Dom en van Oudmunster. Kort voor 944 werden de visrechten uitsluitend toegewezen aan de kapittels. Later komen hier het recht van vogelarij en zwanendrift bij 4).

Dieren wiken voor de mens

Het grof wild bestond in ons land na de middeleeuwen uit herten en zwijnen. De laatste oeros werd in 1344 in de omgeving van Haarlem gedood. Beren kwamen in de twaalfde eeuw nog alleen in het oosten van ons land voor. In later tijden worden oeros, wisent, eland en beer nergens meer vermeld. Dit laat zich ook wel verklaren: de bevolking breidde zich steeds meer uit. Naar schatting verviervoudigde deze zich in de periode van 900 tot 1200 1). De ontginning van woeste gronden en de landbouw namen daardoor steeds meer toe, daarbij niet in het minst te denken aan de ontginning van de venen aan weerszijden van de Vecht. Het recht om op het grof wild te jagen bleef ook in later tijd gereserveerd voor enkele gepri vilegeerden.

De ontginning van veenmoeras tot veenpolders had tot konsekwentie dat de dieren moesten wiken voor de mens die er weilanden en akkers aanlegde. Wel kwamen de weidevogels en ontstond er nieuwe leefruimte voor de vissen in de weteringen en sloten,

Dame, uitrijdend ter jacht

ten behoefte van de ontwatering van het moeras gegraven. Dat waren goede viswaters.

In de historie van de wording van de veenpolders maken we kennis met de visserij. Mej. M. K. E. Gottschalk schrijft in haar artikel "Waterbeheersing in het Stichtse veengebied ten oosten van de Vecht tijdens de ontginningsperiode" over bewaard gebleven schouwbriefven uit Achttienhoven, Breukeleveen en Westbroek. Uit die van Achttienhoven (1458) het volgende:

"In Achttienhoven werd de schouw verricht door de schout van het gerecht en een aantal dorpsheemraden. Zij inspekteerden de wetering, de dwarsweteringen en -dijken. De schouwbrief verbood dat er dammen of hoofden in de watergangen werden aangelegd. Er mochten evenmin fuiken, staken, valnetten, korven, tralies of andere versperingen in de watergangen worden geplaatst. Wel werd toegestaan met een zegen of andere drijvende netten te vissen omdat hierdoor de waterafvoer niet werd belemmerd." Ook vond de bevolking spoedig technieken uit om vis te vangen bij de sluizen en later bij de molens - in Maarsseveen verschijnt de eerste watermolen pas omstreeks 1644. Een speciaal tuig was bijvoorbeeld het aalraamnet. Het water - en dus ook de vis - worden zowel bij een sluis als bij een molen door een opening geleid. Het raam van het betreffende net was evengroot als die opening, het net zelf was trechtervormig zoals bij een fuik. In de verbrede, voedselrijke en geregeld ververst wateren voor sluizen en voor de keerdammen van watermolens wilde de visstand wel eens uitzonderlijk goed gedijen en zolang de landsheer er geen erg in had, vonden sluiswachters en molenaars daarin een onbelaste bron van bijverdiens te. Er werd in hoofdzaak standvis gevangen, als brasem, baars, snoek, voorn en karper. De laatste vanaf de veertiende eeuw: de karper is van oorsprong geen inheemse vis 2).

De boeren van toen hadden meer dan eens een appeltje te schillen met de eenden. Het type bedrijf op de ontgonnen veengrond was destijds nog de combinatie van rundveehouderij en akkerbouw: het melken en mesten van rundvee en de verbouw van granen en peulvruchten. En koren en erwten lusten de eendjes óók! En vooral toen er veenplassen begonnen te ontstaan groeide hun aantal snel. Ze luierden overdag, maar aasden 's nachts. Tegen de schemering gingen ze op avondtrek

... dan kwamen ze op de wieken en met honderden, ja, met duizenden tegelijk vielen ze in het rijpe, nog te velde staande koren en in de erwten. Bij het leegeten van aren en peulen traptten ze de boel plat: te begrijpen dat de boer wat vuurwerk afstak.

Voor het dagelijks brood

De broodvisser, -jagers hier vonden hun bestaan op de Vecht en op de veenplassen die ontstaan waren uit de veenpolders door turfwinning. Het waren eenvoudige mensen. Arbeidend in een wondermooie natuur, waren ze in hun element, al moesten ze op zeer lange dagen de kost verdienen. Een mooie natuur, dat zeker, maar dezelfde natuur kon ook toeslaan met ziekte en dood. En de natuur in de mens - met alle goede en kwade neigingen - deed zich eveneens gelden. Dat wonderlijke dualisme had de mensen tot ernstige levensaanvaarding gebracht. En boven in de stille wijde lucht zagen ze, ondanks alles, de eeuwigheid, de eenheid van alle dingen en de verlossing.

Kontrakt met de duivel

Er is over de wolven in de venen en elders al veel geschreven. We beperken ons hier daarom tot het magische aspekt. In vroeger jaren klomk in winternachten vaak het gehuil van wolven over besneeuwde velden. In strenge winters, als honger de wolven bedreigde omdat het wild schaars was, verenigden ze zich tot troepen, waagden zich in de buurt van menselijke nederzettingen en vielen daar kinderen, oude mensen en vee aan. Menigeen strompelde na een avondje buurten, met van schrik verwrongen gelaat zijn huisdeur binnen, blij dat zijn min of meer groezelige nek aan de scherpe tanden van een wolf ontkomen was. Binnen de veilige beslotenheid van het woonvertrek ontstonden de wonderlijke vertelsels van de weerwolf: de man in de gedaante van een wolf. In die gedaante, zo geloofde men, trokken de kontraktanten van de duivel langs de verlaten wegen om lijf en goed van eerbare christenen te schaden. Wee degene, die onder verdenking kwam te staan, in dergelijke misdrijven de hand te hebben! In dit opzicht is een vonnis door het Hof van Utrecht in 1595 leerzaam:

"Alsoo Folkert Dircksz... beleden heeft, dat hy Godt afgaende den boesen vyant aangehangen heeft (de duivel)... en tot dien fyne (tot dien einde) van hem heeft ontvangen een swart gelapt wambuys met een feitel-doek (borstdoek), welke wambuys hij aantekkende, hemselfen veranderen konde in eene katte of wolff ende worden alsdan van

den boesen vyant gequelt om alle quaet te doen, gelijck hij... een beest toebehoorende Jan Jansz. in de keel heeft gebeten... ende oock op andere tyden geloopen te hebben (rond Amersfoort), omme meer andere beesten te byten... Wezende alle 't selve een seer schrickelijcke en abominabele saecke en geenszins te gedoegen in landen der Christenen ende daer Justitie plaats heeft..."

Folkert eindigt zijn leven op de brandstapel 1).

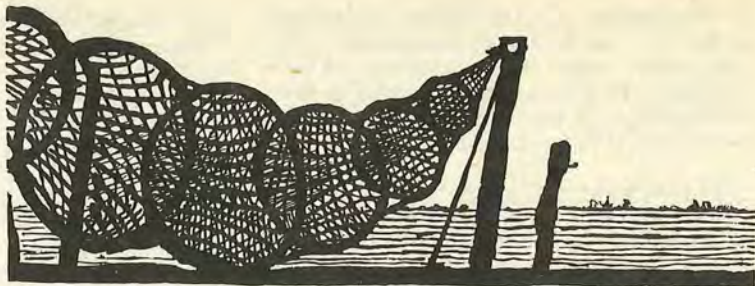
Het voorkomen van wolven in ons land - en trouwens in heel Europa - was vrij normaal. Januari heette in enkele streken zelfs Wolfsmaand. Vóór de ontginningen was hij niets meer of minder dan elk ander dier waarop gejaagd werd. Maar met de ontginningen in de middeleeuwen kreeg de strijd van de mens tegen dit roofdier het karakter van een verdelingsoorlog die zes eeuwen zou duren. Ridders maakten - afgezien van de noodzaak - een sport van de wolvenjacht. Horigen en dorpelingen die de schade aan den lijve ondervonden, maakten gebruik van klemmen, strikken en valkuilen. In de roerige zestienste eeuw, toen door de talrijke oorlogen vele boeren hun hoeven verlieten en beschutting zochten in de steden, won de sluwe, grauwe rover weer terrein. Toen werd het menens. Van tijd tot tijd werden de dorpelingen opgeroepen om een drijfjacht te houden, zoals in onze gerechten in 1595 is gebeurd (zie Zeven Eeuwen Tienhoven). Maar van die plaatselijke drijfjachten was doorgaans het enige resultaat dat men de wolven uit de ene streek naar de andere verdreef. Pas aan het eind van de achttiende eeuw waren de wolven geheel verdwenen als gevolg van onverbiddelijk en onophoudelijk jacht maken.

Goud uit baars

De loze vissertjes zaten financieel toch typisch in de verkeerde hoek, de vishandelaren in de goede. Claas Bruin deelt het ons op dichterlijke wijze mee. Het betreffende vers gaat over Christoffel Brands, groothandelaar in riviervis, omstreeks 1717. Brands woonde vlak bij Nigtevegt op een buiten dat hij ter ere van zijn Russische vriend tsaar Peter de Grote Petersburg had genoemd. Uit het gedicht van Claas Bruin:

Wij moeten voort; elk zet zich neder,
O, Petersburg! blijf lang in stand.
Wij zien u moog'lijk nimmer weder.
Die plaats, gekogt of aangeplant
Door Brandjes, is hier welgelegen
Tot allerhande visscherij,
Welks handel hij, door vlijt en zegen,

Zinnebeeld van de visserij: de fuik, al sinds de prehistorie in gebruik.

Met winst gedreven heeft aan 't IJ:
Dit landhuis kan u klaar ontdekken,
Hoe hij uit Baars wist goud te trekken.

Visserij op de zeer visrijke Vecht

De "coopcondities van Kroonenborch" van 1710 bevatten de post: het Recht van een Tol of Cabelle over de Brugge en van de scheepvaart onder de Brugge van de Vegt tot Loenen, volgens opene Brieven van Octroy by Hooggemelte haar Ed. Groot Mogende Heeren Staten van Holland en West-Vriesland op den 3 Aug. 1624 geaccordeert, nevens het Huys en Woning, met een Huysje op de Brugge staande, ende een goede Visserij van Aal en Paling onder deselve Brugge, waarvan nu Pachters zijn Neeltje ende Hendrik Claasz. Koninck, die daar aan noch huure hebben tot den laatsten April 1712, jaarlijks om 450 gulde eens geld..." (Niftarlake 1941). Van recentere datum is de oud-visser, de heer J. P. Freese, Oud Loosdrechtsedijk 247 te Loosdrecht.

"Mijn vader viste destijds in Zuid-Holland, maar is vandaaruit van plas tot plas getrokken. Hij viste in Leidsendam, daarna bij Waverveen en belandde in 1875 in Loosdrecht. Steeds werden de viswaters drooggelegd, hetgeen met de Loosdrechtse plassen dus niet gebeurde. Hij viste op de Vecht en de plassen tot hij in 1918 overleed.

Ik was toen 13 jaar en kwam in dienst bij Koen Hoetmer aan de Goog in Ankeveen. Na een jaar begon ik voor mezelf, ook op de Vecht en de plassen. Ik kan u daar wel een paar bijzonderheden van vertellen. Oorspronkelijk behoorde het visrecht aan de Ambachtsheren door wier gebied de Vecht stroomde. Dat gold trouwens voor alle viswater. Ze verhuurden het aan de broodvisserij. Nu gebeurde het wel dat een Ambachtsheer het visrecht verkocht. Zo kocht mijn vader het visrecht op een deel van de Vecht in de gemeente Loenen. Dat was toen nog de gemeente Loosdrecht. Het liep van de Weerdsluis tot aan de Dirk A. Lamberts-kade.

Wat de techniek betreft, u moet voor ogen houden, dat er een vaargeul in de Vecht moest openblijven. De doorvaart mocht natuurlijk niet worden gestremd. Dat is niet altijd zo geweest. In het algemeen heeft de visvangst over de hele breedte van de rivier moeten wijken voor de drukker wordende scheepvaart. Dat deed zich voor als de landsheer meer ging verdienen aan tolleren en accijnsen van de schepen dan aan het visrecht. In het algemeen speelde dat in de veertiende eeuw. Ook de Vecht is een zeer oud vaarwater, zodat ook hier de visserij zeker sindsdien de scheepvaart voor heeft moeten laten gaan. Ze hebben daarna dus op de Vecht gevestigd met fuiken buiten de vaargeul en met de zegen waarbij je wel met de scheepvaart rekening kon houden. Ik deed het ook zo. Nou ja, ze visten toch wel eens over de hele breedte, maar dat was dan in een brug, tussen de brughoofden in. Daar was de afstand niet zo groot. Als er dan een schip door de brug moest, liet de brugwachter het schip heus niet door, als jij je zaakje nog niet uit het water had..."

Tenslotte nog dit:

"Wat in ons land aan paling werd gevangen, werd voor een groot deel uitgevoerd, onder andere naar Londen. Wat de andere vis betreft: snoek ging en gaat nog in het ijs naar Frankrijk. Zeelt: vroeger alles levend naar Duitsland; baars en snoekbaars in het verleden al gefileerd naar Frankrijk en Zwitserland, nu ook naar de USA. In de winter gaat er veel voorn als pootvis naar België." Alles "vers uit de veenkuip" dus!

Op jacht "onder Zoest"

De adel, zetelend aan de Vecht, beproefde zijn jachtgeluk in de venen of elders. Die in de venen was, dunkt ons, van niet zoveel betekenis. De slappe, drassige grond is niet geschikt voor jachtpaarden. Ook de betrekkelijk geringe keuze in wildsoorten zal een rol hebben gespeeld. Men leest dan ook slechts in incidentele gevallen iets over de jacht door de elite in de venen. In "Het Vechtlandschap", een rapport van het Staats-

bosbeheer (1976), staat onder "Boerderijen" te lezen:

"Een andere boerderijvorm (dan het T-huis en het langhuis) is die in de vorm van de letter L, het zogenaamde krukhuys. Krukhuizen komen voornamelijk voor aan de bovenloop van de Vecht. In deze boerderijen was een kamer gereserveerd voor de landheer, die in de jachttijd kwam logeren. De boeren spreken over een hoeve met "heren-optrek". Niet zelden staat er ook nog een koetshuis bij de boerderij, waar het rijtuig van de landheer kon worden gestald". De landheer heeft dan "voor de voet" gejaagd of drijfjachten gehouden.

In het archief van het geslacht van Tuyl van Serooskerken in het Rijksarchief van de provincie Utrecht troffen we de volgende jachtvergunning aan:

"Zijne Hoogheid permitteert hier mede aan W. R. van Tuyl van Serooskerken, Heere van Zuylen, beschreven in de Ridderschap der Provincie van Utrecht om gedurende het Jagtsaisoen van deezen loopenden Jaere, onder Zoest, een uur in de rondte van het Landgoed Splintenbergh, in Opersoon en met een gebroodden Dienaer de Jagt te mogen exerceeren, mits de Jager niet jaegde zonder zijn meester en voorts zich exactelijk reguleerende naar de Placaaten en Ordonnantien, op het stuk van de Jagt alreede geëmaneert, of nog te emaneren.

En zal deeze ter secretarye van het Jagtgericht moeten werden geregistreerd. Gegeeven in 's Gravenhage den 20e Augusti 1783.

W. Pr. v. Orange.

Kort daarop volgde de Franse tijd. Er kwam in het algemeen een einde aan de heerlijke rechten, maar deze werden daarna weer hersteld, zij het dat er gaandeweg toch veranderingen kwamen. De riddersmatigheid hield onder meer in dat de eigenaar in het bezit was van het jachtrecht op het bij het kasteel behorende land. Dit is zo gebleven tot de jachtwet van 1923, toen deze bepaling verviel. De rechten werden afgekocht. Op de Veluwe werd het stiller: de jacht met de vogel werd al sinds het begin van de negentiende eeuw niet meer uitgeoefend, de jacht met de meute op groot wild was in onbruik geraakt: alleen de lange jacht - met windhonden op hazen - werd nog steeds beoefend maar onmogelijk gemaakt bij de jachtwet van 1923. Maar de visserij en de jacht voor het dagelijks brood gingen gewoon door...

De grootvader van Aart Timmer
Aart Timmer, Nieuweweg 10, Breukeleveen

aan het woord:

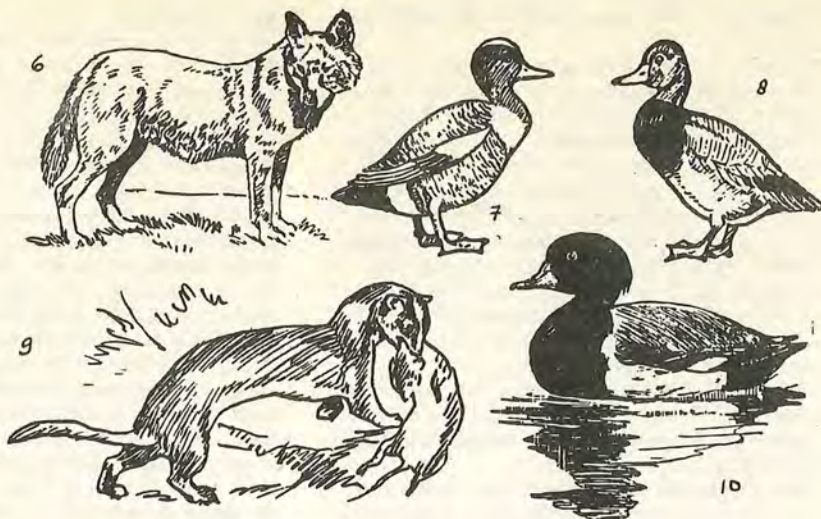
"Mijn grootvader was broodvisser. Mijn vader was opperman en deed het jagen en vissen er 's winters bij. Ik zelf heb tien jaar op de plassen gevestigd als knecht van Gijs Bakker. Mijn grootvader viste en jaagde dus zijn leven lang. Maar mijn grootmoeder Adriana Timmer-van der Pol zat ook niet stil. Die verdiende erbij met een kruidenierswinkelje op Tienhoven. Dat was méér dan zo nu en dan een klant helpen achter de toonbank. Ze ging er ook met de hondekarré op uit om levensmiddelen uit te venten, zelfs tot in Westbroek toe. Mijn grootvader was één van de drie of vier vissers op de Tienhovense plassen, die in de vorige eeuw werden drooggemaakt, en op de Oostelijke Binnenpolder achter de Dwarsdijk. Hij viste op paling met fuiken en dobbers; 's winters loopt de paling niet, dan viste hij met de zegen en was het water bevroren dan onder het ijs...

Van augustus tot februari jaagde hij op eenden. In september kwamen deze hier over op doortrek naar het zuiden. Een deel van de eenden, zoals de tafel- en duikeenden, bleef hier ook wel overwinteren, als het niet te koud was. Daar waren er toen zeer veel van en er werd ook het meest op gejaagd. Er was hier zo'n eendenrijkdom omdat de plassen toen nog een goede pleisterplaats waren. De bodem was nog volop begroeid met kranswier waarop zoetwatermosseltjes en andere organismen groeiden; het voedsel voor diverse watervogels. Dat wier verdween bijna geheel als gevolg van de watervervuiling - het water werd troebel - en daarmee verdwenen ook veel vogels. Die eendenjacht, dat noemen ze hutjacht. De jager stelt zich verdept op in het riet in een eenvoudige schuilhut en lokt de eenden met uit hout gesneden modellen. Hij schiet als de eenden invallen en de hond haalt de buit uit het water. Mijn grootvader heeft nog met de voorlader geschoten, later had hij een zogenaamd penvuurgeweer.

Kieviten en grutto's broeden hier wel, maar overwinteren zuidelijker, net als de snippen. Maar snippen waren hier op dit natte, drassige land soms ook wel het hele jaar door. Daar werd ook wel op gejaagd, 's nachts als ze aasden. Twee man trokken dan een langwerpige net, zo'n 20 meter lang, voort over het land. Snippen zitten erg vast, zoals ze dat noemen. Ze hadden je niet in de gaten, maar schrokken als het net vlak bij was. Bij het opvliegen kwamen er wel een paar in het net. Snippen strijken noemden ze dat". In het reeds genoemde "Jacht-bedrijf" uit 1635 leest men over het vangen van water-

Dieren van
eertijds en
nu:

- 6. Wolf,
- 7. Smient,
- 8. Tafeleend,
- 9. Wezel,
- 10. Kuifeend.

snippen:

"Werden veel met loopnetten bij nacht oft bij donckeren, gevangen, oock wel bij dagh en principelijck alst stormt oft zeer verwaelt weer maeckt, vermits sij dan wonder vast zitten... Werden in de veenen somers mede met slaghnnetten gevangen". 1)

De heren Bakker uit Breukeleveen
Vader, de heer Gijs Bakker, vertelde het volgende:

"Mijn grootvader en ook mijn vader waren al vissers-jagers en wel in hoofdzaak op de Breukeleveense plas. Mijn grootvader kwam in 1880 uit de buurt van Rotterdam naar Breukeleveen. Hij moest naar een andere stek omzien en vond die hier. Van mijn elfde jaar ging ik al mee vissen: dat zat je gewoon in het bloed en op een gegeven moment oefende ik de visserij zelfstandig uit. De grossier kwam de vis bij me halen, heel vroeger met paard en wagen, daarna met de vrachtwagen. Ik heb met drie handelaren een jarenlange relatie onderhouden: Jan en Wijnand Griffioen van N. V. Griffioen's Vishandel te Breukelen, W. Oskamp in Zegveld en J. Hoetmer in Vinkeveen.

Een andere kant van het beroep was het lidmaatschap van de vissersvereniging. Ik ben jarenlang lid geweest van de Coöperatieve Beroepsvissersvereniging Tienhoven, opgericht 26 juli 1905. Die verenigingen waren nodig omdat er misstanden voorkwamen uit het pachten van viswateren door grootpachters, in het bijzonder vishandelaren. Die lieten het water bevissen door een onbeperkt aantal vergunninghouders, met de verplichting hen de vis te leveren tegen een lagere prijs dan er in de vrije handel voor werd

betaald. De vereniging streefde er ook naar het aantal vissers te beperken. Dit heeft ertoe geleid dat vissersverenigingen overgingen tot het pachten van viswater, zodat alleen de leden daarop konden vissen. In dat kader moet u ook de Vissersvereniging Tienhoven zien, al is het gemeenschappelijk pachten van viswater pas veel later gekomen. Wat ook interessant is: in 1957 werd ik er jachtopziener van Natuurmonumenten bij. Dat hield echter meer in, namelijk toezicht op alles, ongeacht van welke aard, wat te maken had met de eendenkooi "Breukeleveen" aan het Tienhovens kanaal. Ik was dus ook kooiker. Dat betekende weer niet alleen het vangen van eenden, maar ook het toezicht op de naleving van het reglement door gebruikers van het omringende land. Dat reglement bevatte onder meer het zogenaamde afpalingsrecht: binnen een straal van 1000 Rijnlandse roeden, gerekend vanuit het midden van de kooi, mag niet worden gejaagd of onnodig lawaai gemaakt. Als jachtopziener ben ik naderhand opgevolgd door de heer Marinus. Daarna deed de heer S. de Vries dat en nu zit de heer Vonk Noordegraaf er...

Finale

We hebben bijna ons kruit verschoten. Nog een enkele opmerking. Ten eerste dat de eendenvangst met de kooi een verhaal apart is, misschien iets voor een volgende keer. Ten tweede, dat het volgende briefje misschien meer zegt dan alles wat er in het voorgaande staat:

Maarseveen 26/2 1934

Hooggeboren Heer Baron van Tuil van

Serooskerke,

daar ik van af februari 1923 de Vecht van u in huur heeft gehad en daar mij ligams-gestel het bijna niet meer toelaat het te bevisschen zou ik U beleefd willen vragen of u er genoeg mee neemt dat ik van af dezen datum de huur opzeg de reden dat ik ruim laat ben met opzeggen is dat ik van de zomer nog dacht te visschen maar ik zie er toch geen kans meer voor in afwachting

Hoogachtend

Uw Dienstw. Dien.

A. van Ieperenburg

Heereweg 29

Maarseveen.

Tot slot nog deze: we hebben gezien dat er allerlei land- en waterdieren werden gevangen in en om de veenkuip. Maar nimmer is er een exemplaar buit gemaakt van de waterwolf, dat zeer bijzondere dier dat in de Tienhovense plassen - en daar alléén - leeft. Nergens anders ter wereld. Hoe weet men nu, als er nimmer zo'n dier werd gevangen, van het bestaan af? Heel eenvoudig. Want wat is bestaan? Iets bestaat wanneer het als zodanig in het bewustzijn van de mensen aanwezig is. Men kan iets weten zonder het te hebben gezien. Het is inderdaad een dier dat redelijkerwijs niet kan, een wonderdier dus, maar het is er toch: dat is slechts veertig jaar geleden nog gekonstateerd aan de hand van uitspraken van Tienhovenaren. Wij citeren:

"Waterwolven"

vindt men in de plassen rond Tienhoven. Het zijn dieren met de koppen en lichamen van

wolven, maar met schubben bedekt, waarop allengs wier en mos is gegroeid. Met behulp van twee geweldige vinnen glijden zij snel en onhoorbaar door het water."

Of ze gevaarlijk waren voor de mensen, hen aanvielen en mee in de diepte trokken, wist men niet meer te vertellen. Ook kon men niemand aanwijzen, wiens vader of grootvader hen nog gezien had. Men wist hen alleen te beschrijven en geloofde in hun bestaan.

Dat staat in het Utrechts Sagenboek, dat in 1938 werd uitgegeven. Logisch dat men een dergelijk verhaal alleen in een sagenboek wil opnemen. Maar erg jammer, dat er nimmer zo'n waterwolf "vers uit de veenkuip" gekomen, te zien is geweest.

E. J. Rinsma.

Bronnen:

- 1) Jachtmuseum, kasteel De Doorwerth te Doorwerth.
J. H. Dam, Het jachtbedrijf in Nederland en West-Europa.
- 2) Piet Lobregt en Johan van Os, De laatste riviervissers, uitg. St. Riviervisserij Nederland te Heerewarden.
H. Aalderink, De zoetwatervissen in Nederland en de kunst om ze te vangen, 2de druk 1911.
- 3) J. Ph. de Monté ver Loren en J. E. Spruit, Hoofdpijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse Omwenteling.
- 4) Dr E. M. van Zinderen Bakker, Het Naardermeer, 1942.

Het Noorderpark

Al vele jaren komt men de naam Noorderpark in tal van publicaties tegen. Het begon eigenlijk allemaal in 1966 toen de Tweede Nota over de Ruimtelijke Ordening in Nederland verscheen. In deze nota werd de wens geuit ten noorden van de stad Utrecht een groot gebied te reserveren voor de recreatie van de bewoners van Utrecht en de omliggende plaatsen. Tevens zou dit gebied moeten dienen als groene bufferzone om de steeds verder oprukkende verstedelijking tussen Utrecht en Hilversum tot staan te brengen.

Aangezien het Noorderpark (4200 ha) gelegen is op het grondgebied van Utrecht, Maarssen en Maartensdijk werden de bestuurders van

deze gemeentes en het Provinciaal bestuur van Utrecht belast met de uitwerking van de plannen.

Daar de problemen groot en talrijk waren, besloot men het bureau voor landschapsarchitectuur en milieuplanning van professor Maas uit Zeist om advies te vragen en werden een Stuur- en Werkgroep Noorderpark ingesteld.

Nu is men zover dat de meeste studies zijn afgerond en de bevindingen in nota's zijn vastgelegd. Door het organiseren van hoorzittingen en het uitgeven van informatiekranten en de nota's zorgde de Stuurgroep Noorderpark dat ook de bevolking van de betrokken gemeentes mee kon denken en praten

over dit zo belangrijke project. De in de nota's verwerkte informatie is zeer uitgebreid en buitengewoon deskundig samengesteld.

Belangwekkende opmerkingen worden ondermeer gemaakt over de wordingsgeschiedenis van het landschap, flora, fauna en de cultuurhistorische elementen in het gebied.

Waarschijnlijk onder invloed van het feit dat uit de studies is gebleken, dat het Noorderpark een veel rijker natuurgebied is dan men eerst dacht, heeft zich in de loop der jaren een verschuiving voorgedaan in de plannen welke men oorspronkelijk had.

Eerst dacht men primair aan de recreatie terwijl nu natuurbehoud en een blijvende agrarische bestemming voor grote gedeelten van het gebied de hoofdrol lijken te gaan spelen. De grootste recreatiedrukke wil men nu voornamelijk gaan opvangen in de zg. stadsrandzones, waar reeds aanwezige voorzieningen uitgebreid en enkele nieuwe gecreëerd zullen worden.

De voor de omgeving weinig hinderlijke recreatie krijgt wat meer mogelijkheden dieper in het park. Men denkt daarbij aan uitbreiding van het weggennet voor fietsers en wandelaars. Voor de gemeente Maarssen is dit alles van groot belang omdat zeer veel grondgebied binnen de grenzen van het plangebied valt. Behalve de dorpskern van Maarssen telt eigenlijk het hele gebied ten oosten van de Vecht mee.

In het kort komen de veranderingen voor Maarssen op het volgende neer:

- 1) Aanleg van enige sportvelden in Zandweg Oostwaard
- 2) Aanleg van enige voorzieningen, o. a. volkstuinen in het gebied tussen de nieuwbouw en de Wilgenplas.
- 3) Uitbreiding van de recreatie mogelijkheden bij de Grote en Kleine Maarsseveense Plas.
- 4) Behoud en bescherming van de natuurgebieden in Molen- en Bethunepolder.
- 5) Blijvende agrarische bestemming voor grote delen van de Bethunepolder en in de polders van Tienhoven en Achttienhoven.

Binnen het gebied komen veel cultuurhistorische elementen voor.

Het bureau Maas besteedt hier in haar nota's veel aandacht aan, hetgeen ons doet hopen dat deze voor de Historische Kring Maarssen zo belangrijke zaken ook in de nieuwe structuur een goede bescherming zullen blijven genieten.

Alleen al voor het Maarssense gebied zijn de volgende cultuurhistorische elementen van belang:

- 1) Kasteel Oud-Zuilen met het parkbos en het verdwenen kasteel in de polder Oostwaard hetgeen als archeologisch object waardevol is.
 - 2) De buitenplaats Gansenhoef en het park van Vecht en Stein.
 - 3) Vele opmerkelijke boerderijen o. a. in Oud Maarsseveen.
 - 4) Het fort bij Maarsseveen (Kraaiennest) en de redoute aan de Tienhovensevaart.
 - 5) De wipwatermolen "De Trouwe Waghter" te Tienhoven en de twee watermolens in de polder tussen Maarssen en Oud-Zuilen.
 - 6) Beschermde dorpsgezichten van Oud Zuilen en Maarssen.
 - 7) Oude ontginnings- en nederzettingsspatronen zoals die nog terug te vinden zijn in de huidige wegen en verkavelingen.
- Dit is bekend onder de naam van slagenlandschap.

Als bezoeker van de hoorzittingen is mij gebleken dat de Noorderparkplannen lang niet in alle kringen met gejuich zijn begroet; zowel boeren, recreanten als natuurbeschermers hadden hun bezwaren, maar ik zou toch graag een ieder er op willen attenderen, dat dit wellicht de laatste kans is om een prachtig gebied, waar ook uit historisch oogpunt veel te genieten valt, voor ons en ons nageslacht in min of meer gave toestand te bewaren.

J. H. Sagel.

Voor meer informatie kan men zich wenden tot de Stuurgroep Noorderpark, Secretariaat Achter Sint Pieter 20 te Utrecht.

Een verdwenen bord uit Tienhovens dorpskerk

Het was 9 september 1789, toen een zekere heer d'Yvoy toegang verzocht tot de kerk van Tienhoven om aldaar de "wapenen en glazen" "af te tekenen".

Hij trof "een uiterlijk kleine, dog inwendig eene reedelijke ruime kerk" aan, "waar in

weinig monumenten zijn".

Er waren alleen maar vier wapens in de kerkramen aanwezig. "Ook vond ik aldaar een bord opgehangen, waarop het onderstaande geschildert was op last van den toenmaligen Ambachtsheer, ziende op de

staatsomwenteling van 1787".

"MDCCLXXXVII

GELOOFD ZY GOD, DAT EEUWIG WEEZEN,
BEKLEED MET MOGENDHEEN.
DE HEER IN NEEDERLAND GEPRESEN
DOET WONDEREN, HY ALLEEN.

NU MAG ORANJE ZEEGEPRALEN
NA ZO VEEL BANG VERDRIET.
WAT STELT MYN WARE BLIJDSCHAP
PALEN
DAAR DIT MYN OOG NOG ZIET.

LOOFT DAN MET MY DEN HEER DER
HEEREN
EERWAARDE GRYSHEID? FRISSCHE
JEUGD;
WIL UWEN GOD, O SION, EEREN
DIE DOOR DIT HEIL ONS HART VER-
HEUGD."

Links bovenaan bevond zich het wapen "van Collen", rechts boven het wapen van de familie "Strick van Linschoten", waaruit duidelijk naar voren komt, dat Mr Ferdinand van Collen (1733-1808) en zijn derde echtgenote Johanna Maria Elisabeth Strick van Linschoten (1737-1803) hierin de hand heb-

ben gehad.

Onderaan, in de beide hoeken, staat de datum vermeld, nl. "20" (links) en "7-ber" (rechts).

D'Yvoy tekent hierbij nog aan: "wonderlijk echter dat men hiertoe de woorden der Psalmen gebruikte". Het eerste couplet is namelijk vrijwel letterlijk overgenomen van Psalm 72 vs. 10 B, uiteraard oude berijming, die in die tijd juist vrij nieuw was. Overigens een geluk, dat de tekenaar dit opschrift in 1789 voor ons heeft vastgelegd, want erg lang zal het bord er wel niet hebben gehangen.

Het ligt voor de hand dat het een roemloos einde heeft gevonden als brandstof voor het vreugdevuur bij de intocht der Fransen in 1795. Want toen de patriotten weer opnieuw aan de macht kwamen, zuiverden zij ook de kerken van alles wat niet met hun politieke ideeën strookte. Daarbij zullen zij dit opvallend staaltje van Oranje-gezindheid zeker niet over het hoofd hebben gezien.

W. J. A. van 't Einde.

Maurik, juli 1978.

Uit het politierapport 1815

De onderdirecteur van politie te Utrecht, de heer van Loenen schrijft aan de burgemeester van Maarssen op 28 november 1815 de volgende brief:

"In de jongstverlopen nacht zijn alhier door middel van een geweldige braak gestolen de goederen en gelden op onderstaande lijst gespecificeerd.
Daar deze diefstal gepleegd is op een Landskantoor en al meermalen diefstallen met braak alhier ter stede hebben plaatsgehad en deze op eene zeer brutale wijze en steeds met kunst en behendigheid worden uitgevoerd, zo zelfs dat kundige timmerlieden daaraan dadig schijnen, zo zal de justitie grote dienst geschieden, wanneer naar voorschreven goederen met de meeste ernst recherche gedaan worden, tot welker einde ik de eer heb Uw Edelgestrengte te doen toekomen met vriendelijke sollicitatie, om bij ontdekking van het een of ander daarvan te worden geïnformeerd."

Lijst van gestolen goederen:

8 gepolijste zilveren lepels en 8 dito vorken, gemerkt met een wapen waarin de letter m

met een wapen waarin een leeuw

met een wapen waarin een ooievaar

met een wapen waarin de letters C. B.

Een zilveren theelepeltje gemerkt B. H. Z.

Een kleine ovale zilveren trekpots te Utrecht gemaakt, de bovenrand gekarteld, de deksel iets te klein, vallende er gemakkelijk in

Een zilveren blakertje met een dito dompertsje, klein van formaat, te Utrecht gemaakt bij wijlen de weduwe Straatburg, met paarlen van zilver om de rand, ook om de rand van het dompertsje.

Een Engels zakpistool, glad van loop, hout bruin, kunnende de loop worden afgeschroefd.

D. D.

Mejuffrouw Alida Kuhn van Bolenstein maakt het Maarssen erg moeilijk

Maarssen had sinds jaar en dag twee toegangswegen, de Binnenweg en de Bolensteinsedijk. Beide wegen waren echter, vooral in de wintermaanden, dikwijls onbegaanbaar. Komende van de straatweg Amsterdam-Utrecht, welke over een breedte van 16 voet bestraat was, moest men vaak door een modderpoel waden om in de kom van de gemeente te komen. Het gemeentebestuur besluit in 1814 om de kortste van de twee, de Bolensteinsedijk, te bestraten, maar, reeds de ochtend na de aanbesteding zijn er op de Bolensteinsedijk palen geplaatst en enige dagen later zelfs is de weg over een gedeelte open gegraven.

De boosdoenster is Alida Kuhn, rentenierster en eigenaresse van Bolenstein. De weg was óók van haar!

Burgemeester van der Vliet, die de woede van het gemeentebestuur hierover moet vertolken, doet dat in zijn functie als commissaris van politie, zoals hij schrijft, en beroept zich daarbij op artikel 701 van het Strafwetboek. Hij sommeert mejuffrouw Kuhn in een schrijven om binnen 24 uur de weg in zijn oude staat te brengen. Hij maakt proces-verbaal op en stuurt dit naar de officier bij de Rechtbank van Eersten aanleg, zitting houdende te Utrecht.

Toch krijgt mejuffrouw Kuhn steun van een van de gemeenteraadsleden, de Heer L. Wetzler, bewoner en eigenaar van Hazenburg, tevens eigenaar van Weltevreden, beide gelegen aan de Binnenweg. Deze heer schrijft in zijn brief aan het gemeentebestuur, dat hij een vergadering wenst om te verklaren dat hij aanvankelijk niet openlijk tegen verbetering van de Bolensteinsedijk was, maar nu de gemeente gaat procederen, wel. De Binnenweg, waar zijn huizen staan, kan volgens hem, veel beter bestraat worden. De eigenaar van die weg, Jhr Huydecoper, kan geconsulteerd worden en op die wijze kan worden voorkomen dat "inbreuk wordt gemaakt op het wettige eigendom van de Eigenaresse".

De heer Wetzler spreekt de vrees uit dat de gemeente hoge proceskosten gaat maken en schrijft dat onderscheidene ingezetenen hun ongenoegen hierover aan hem kenbaar hebben gemaakt. Zij zullen met hem, als ze aangesproken worden voor deze kosten, niet alleen formeel protesteren, maar bovendien hun beklag indienen bij het Gouvernement. Maar de burgemeester, gesteund door de andere raadsleden, zet door. De proces-

stukken bereiken zelfs de Procureur-Generaal bij het Hooggerechtshof der Verenigde Nederlanden.

Ook mejuffrouw Kuhn, die zich van de sommatie weinig aantrekt, neemt Justitie in de arm als haar weg, de Bolensteinsedijk, op een van de volgende dagen weer met zand begaanbaar is gemaakt. De deurwaarder bij de Rechtbank te Utrecht maakt exploit, kosten twee gulden en zes stuivers, waarin staat dat "voorts heb ik mij ten verzoeken van mejuffrouw Alida Kuhn vervoegd ten huize van de heer Theodorus van der Vliet, burgemeester te Maarssen en denzelven afgevraagd of de bezanding van het voetpad was geschied op zijnen last, waarop hij ten antwoord heeft gegeven: de man die het gezand heeft, had het gedaan eer ik het wist, zeker om reden hij altoos en sedert verscheidene jaren in navolging van anderen gewoon is geweest zulks te doen".

Ja, de burgemeester was niet mis! In zijn proces-verbaal staat dat hij, waarnemende de functie van commissaris van politie, heeft gedagvaard:

Gijsbert Brand, oud negentig jaren
Hendrik Wijman, oud tachtig jaren en
Jan Outshoorn, oud twee en zeventig jaren,

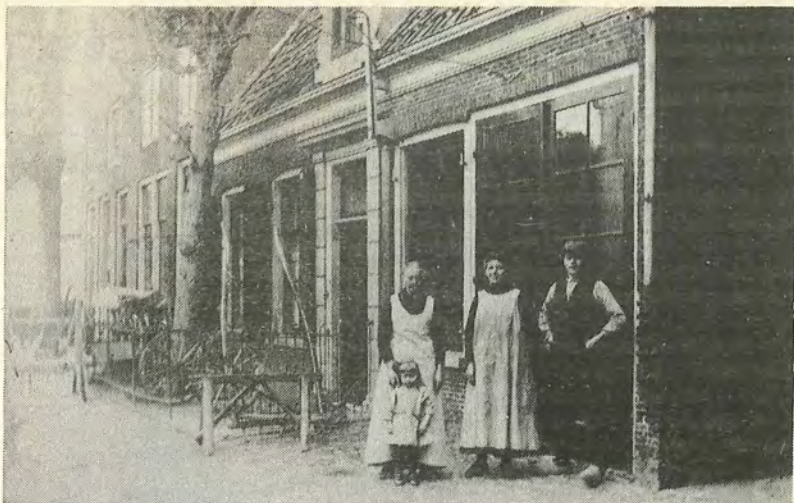
Deze Maarssenaars konden en wilden alle drie getuigen dat de Bolensteinsedijk altijd als publieke rijweg had gediend. Ze hebben namelijk met paard en wagen vanaf 1750 deze dijk bereden als ze van de kleiweg over de publieke rijweg, langs Bolenstein, naar het kerkhof moesten.

In het proces-verbaal staat dan wat zij somber en met grafstem als volstreckte waarheid hebben verklaard: "dat in het jaar 1750 de lijken van Barend van Beek en zijn vrouw alsook van zijn dochter Aartje met paard en wagen langs de Bolensteinsedijk zijn getransporteerd en voorts de volgende lijken: van Jan de Jong, veertig jaar geleden van Jan de Haan van het Slijk - de jaren onbekend

van Gerrit de Kat van het Slijk - de jaren onbekend

van Arie Outshoorn - in 't jaar 1766 van Hillegonde Hoveling - in 't jaar 1774. Deze lijst kreeg een respectabele lengte en dit heeft waarschijnlijk ertoe bijgedragen dat de Bolensteinsedijk tóch bestraat werd.

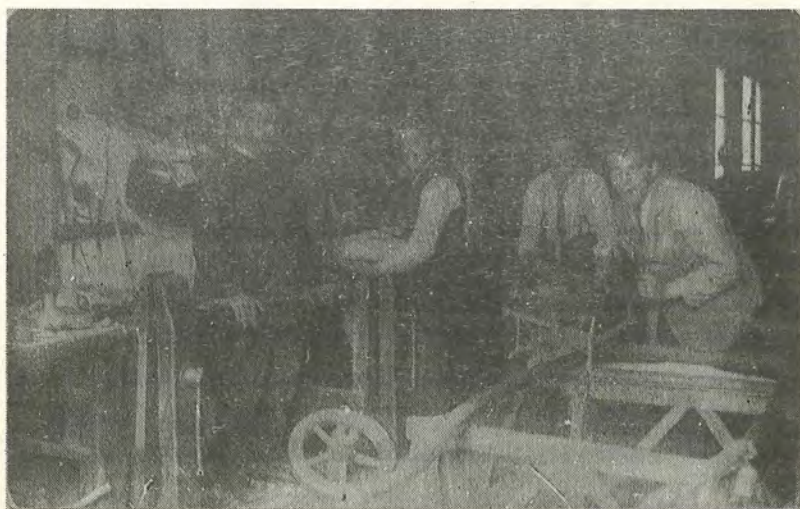
Dick Dekker.

IN DE ACHTERSTRAAT, nu NASSAUSTRAAAT

Verdonks ijzer- en houthandel beheerst met slagerij J. Dorresteyn het begin van de Nassaustraart aan het einde van de Kaatsbaan.

Hoe het beeld in de Achterstraat een halve eeuw geleden was, kunt u op deze afbeeldingen zien. Toen was daar de wagenmakerij, de wagen- en carosseriebouw en houthandel van de familie Verdonk. U mag raden, wie op deze foto's poseren!

J. J. VERDONK,

WAGENMAKER.

MAARSSSEN (ACHTERSTRAAT).

Verzoeken beleeft UEds. gunst en recommandatie.

De heer C. P. Klap ereburger van Maarssen

De gemeenteraad van Maarssen heeft in zijn zitting van 26 juni 1978 de heer C. P. Klap benoemd tot ereburger van onze gemeente. De dagbladpers had enige kolommen nodig om de grote verdiensten van de jubilaris op het gebied van onderwijs, literatuur, verenigingsleven, radio, televisie en politiek op te sommen. De Historische Kring is van harte van mening, dat de heer Klap, op welke wijze dan ook, gehuldigd wordt. De gelegenheid was er nu, de heer Klap nam afscheid van zijn school, de christelijke basisschool in Oud-Maarsseveen. Bij de staat van vele verdiensten in de pers, ontbrak o. a. de vermelding dat de heer Klap mede-oprichter is van de Historische Kring. Wij hopen, stillem, dat de heer Klap in zijn pensioenjaren zijn literaire kwaliteiten aanwendt om ons periodiek te verrijken en we hopen, en dit schrijven we voluit, dat hij in goede gezondheid nog lang zijn betekenisvolle werkzaamheden mag voortzetten.

HUIS TER MEER met een gedeelte van de fraaie tuin, weerspiegeld in een schone Vecht. Over dit fraaie huis, dat van begin 18de eeuw tot 1903 ongeveer op de plaats van het postkantoor heeft gestaan, zal de heer C. W. P. Bloemendaal, lid van onze Kring, binnenkort een dia-avond verzorgen (foto 1896).

Uit de publicatie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1976 (pag. 11):

Het Rijk probeert:

- * waar mogelijk sloop en vermindering te voorkomen.
- * monumenten te herstellen en oude stads- en dorpskernen te behouden.

Wilt U...

- een huis, bungalow, flat of boerderij kopen of verkopen?
- een taxatie laten verrichten door beëdigde taxateurs?
- een passende verzekering sluiten?
- een financiering of hypotheek nemen?
- of alleen een persoonlijk advies over deze zaken?

makelaardij in onroerende goederen bv
raadhuisstraat 21a maarssen tel 03465 - 64644
duivenkamp 739 maarssenbroek tel 03465 - 67791

UW MAKELAAR

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1

Maarssen - Telefoon 03465 - 2081

**Goud en zilver kopen
is een kwestie van
vertrouwen!**

**KIES DAAROM:
JUWELIER - HORLOGER**

Kaatsbaan 28 - Maarssen - Telefoon 03465 - 1806

Ford Dealer in de Vechtstreek

OOK VOOR A-1 GEBRUIKTE WAGENS

BREUKELEN
STRAATWEG 109
TEL. 03462 - 1745

MAARSSSEN
STRAATWEG 2-4
TEL. 03465 - 2541

Autobedrijf Roeleveld BV
